

УДК 339.9

О. В. Травіна,
здобувач кафедри міжнародних економічних відносин,
Ужгородський національний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-7804-3259>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.13.122

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ НА ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

O. Travina,
Postgraduate Student of the Department of International Economic Relations,
Uzhhorod National University

INNOVATIVE STRATEGIES AND MECHANISMS OF RESPONDING THE NATIONAL PHARMACEUTICAL MARKET TO THE CHALLENGES OF THE GLOBAL PHARMACEUTICAL ENVIRONMENT

У статті проаналізовано сучасні міжнародні підходи та ефективні інструменти, які застосовуються національними фармацевтичними ринками для подолання викликів і суперечностей, що виникають у межах глобального фармацевтичного середовища. Визначено ключові напрямки та засоби реагування, серед яких — стимулювання внутрішнього попиту й виробництва лікарських засобів, забезпечення галузі кваліфікованими кадрами, підтримка наукових досліджень і розробок у сфері фармацевтики, а також розвиток інфраструктурної бази.

Окреслено перспективні вектори розвитку національного фармацевтичного ринку, зокрема: активна участь у міжнародних та регіональних спеціалізованих організаціях, розширення багатостороннього, субрегіонального і регіонального співробітництва, імплементація міжнародних та європейських стандартів щодо охорони здоров'я, обігу та контролю якості лікарських засобів.

За результатами дослідження встановлено, що ключовими інструментами ефективної протидії викликам глобального ринку є розробка та реалізація національної інноваційної стратегії у сфері фармацевтики, а також створення на території України інноваційних фармацевтичних кластерів.

Належне функціонування фармацевтичної галузі, її конкурентоспроможність та інтеграція у глобальну економіку неможливі без цілісної стратегії, орієнтованої на інновації. Такий підхід узгоджується з ініціативою Європейського Союзу, яка була започаткована у 2020 році, щодо створення всеохопної фармацевтичної стратегії, спрямованої на весь життєвий цикл лікарських засобів — від наукових розробок до забезпечення ними пацієнтів.

Попри складнощі, спричинені війною, формування фармацевтичних кластерів, зокрема транснаціональних, що спеціалізуються на інноваційних дослідженнях і виробництві, має стати пріоритетним напрямом державної інноваційної політики. Кластери сприяють ефективному використанню ресурсів завдяки об'єднанню зусиль учасників різних суміжних сфер. Розвиток таких структур дозволить активізувати локалізацію виробництва, посилити кооперацію в науково-дослідній діяльності, зміцнити національну безпеку, підтримати вітчизняних виробників, реалізувати політику імпортозаміщення, стимулювати економічний розвиток регіонів, створити нові робочі місця, забезпечити високу якість лікарських засобів і зміцнити довіру до них серед населення.

The article analyzes modern international approaches and effective tools used by national pharmaceutical markets to overcome challenges and contradictions arising within the global pharmaceutical environment. Key areas and means of response are identified, including stimulating domestic demand and production of medicines, providing the industry with qualified personnel, supporting scientific research and development in the pharmaceutical sector, and developing the infrastructure base.

Promising vectors for the development of the national pharmaceutical market are outlined, in particular: active participation in international and regional specialized organizations, expanding multilateral, subregional and regional cooperation, implementing international and European standards for healthcare, circulation and quality control of medicines.

The results of the study found that the key tools for effectively countering the challenges of the global market are the development and implementation of a national innovation strategy in the pharmaceutical sector, as well as the creation of innovative pharmaceutical clusters on the territory of Ukraine.

The proper functioning of the pharmaceutical industry, its competitiveness and integration into the global economy are impossible without a holistic strategy focused on innovation. This approach is consistent with the European Union initiative, launched in 2020, to create a comprehensive pharmaceutical strategy aimed at the entire life cycle of medicines — from scientific developments to providing them to patients. Despite the difficulties caused by the war, the formation of pharmaceutical clusters, in particular transnational ones, specializing in innovative research and production, should become a priority area of the state innovation policy. Clusters contribute to the efficient use of resources by combining the efforts of participants from various related fields. The development of such structures will allow to intensify the localization of production, strengthen cooperation in scientific and research activities, strengthen national security, support domestic manufacturers, implement an import substitution policy, stimulate the economic development of regions, create new jobs, ensure high quality medicines and strengthen trust in them among the population.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, глобальний фармацевтичний ринок, інноваційна стратегія, фармацевтичні кластери, лікарські засоби, внутрішнє виробництво, наукові дослідження, кадрове забезпечення, інфраструктурна підтримка, міжнародне співробітництво, стандарти якості, Європейський Союз, імпортозаміщення, регіональний розвиток, національна безпека.

Keywords: pharmaceutical market, global pharmaceutical market, innovation strategy, pharmaceutical clusters, medicines, domestic production, scientific research, human resources, infrastructure support, international cooperation, quality standards, European Union, import substitution, regional development, national security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Значення "фармацевтичного чинника" у забезпеченні національної безпеки держави істотно зросло — сьогодні його вплив прирівнюється до таких традиційних сфер, як оборона, озброєння, енергетична безпека, боротьба з тероризмом, екологічна стабільність та інші, які до недавня формували глобальний інформаційний порядок денний. Розвинена фармацевтична промисловість уже тривалий час виступає не лише критично важливим елементом національної безпеки, а й потужним інструментом геополітичного впливу. Вона стала ареною науково-технологічного змагання провідних світових держав XXI століття та є одним із провідних джерел експортного потенціалу, активно задіяного технологічно розвиненими країнами у протидії зовнішньому тиску й конкуренції між глобальними центрами сили.

Водночас фармацевтична галузь, як і будь-яка інша, стикається з так званими ринковими збоями — ситуаціями, коли ринкові механізми вільного обміну між продавцями й споживача-

ми не забезпечують оптимального розподілу й використання ресурсів. Такі збої, зумовлені інформаційною асиметрією та зовнішніми ефектами, що стосуються суспільного добробуту, вимагають державного регулювання. Проте найважливішим аспектом державного втручання залишається те, що продукція фармацевтичної галузі належить до життєво необхідних товарів, а ключовими її споживачами є держава та населення. Це виводить питання функціонування національного фармацевтичного ринку на рівень стратегічної безпеки.

У зв'язку з цим постає потреба у вдосконаленні механізмів протистояння викликам і суперечностям, що виникають у рамках глобального фармацевтичного ринку, та розробці ефективного інструментарію для забезпечення сталого розвитку галузі на національному рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний науковий внесок у вивчення особливостей функціонування, механізмів конкуренції та державного регулювання фармацевтичного ринку зробили як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Серед них варто відзна-

чити таких учених, як К. Гартвейт, П. Голдберг, П. Данзон, М. Дугган, М. Екелунд, Т. Ізіука, а також українських науковців — О. Алексєєва, М. Бердара, М. Білоус, І. Буднікевича, Б. Громова, В. Гончара, Г. Костюка, О. Мінцера, З. Мнушко, С. Мороза, Д. Назарова, А. Немченка, І. Пестуна, К. Полякову, А. Шульгіну та інших. Їхні праці висвітлюють ключові аспекти ринкової взаємодії, ціноутворення, ролі державного регулювання, а також оцінки ефективності систем охорони здоров'я у фармацевтичному контексті.

Питання кластерного розвитку національного фармацевтичного сектору отримало відображення у працях таких відомих учених, як В. Геєць, О. Матвіїв, З. Мнушко, О. Посилькіна, В. Семиноженко, С. Соколенко, І. Петрова, Ю. Лінник, А. Коваленко та ін. Вони досліджували переваги кластерної моделі як форми інноваційної взаємодії суб'єктів ринку, механізмів регіонального розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузі.

Проте, попри наявність значного наукового доробку, з огляду на зростаюче значення фармацевтичного ринку у забезпеченні національної безпеки та охорони здоров'я населення, існує нагальна потреба в подальших дослідженнях. Актуальними залишаються питання формування ефективних моделей державної політики у сфері фармацевтики, розвитку інноваційної інфраструктури та створення кластерів, здатних забезпечити сталий розвиток і протидію глобальним викликам.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є комплексне дослідження сучасних міжнародних підходів та інструментів, які використовуються національними фармацевтичними ринками для протидії викликам і суперечностям глобального фармацевтичного середовища, а також обґрунтування напрямів удосконалення вітчизняної фармацевтичної політики на основі інтеграції кращих світових практик.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Попри те, що раніше фармацевтична торгівля традиційно зосереджувалась у розвинених державах, сьогодні основними експортерами фармацевтичної продукції та її компонентів стали Китай і Індія, демонструючи стале зростання. Деякі інші країни також демонструють позитивну динаміку у цій сфері. Водночас імпорт лікарських засобів у країнах світу суттєво варіюється відповідно до їхнього рівня розвитку, що свідчить про зростаючу нерівність

у доступі до медичних ресурсів: у найменш розвинених країнах темпи зростання імпорту залишаються вкрай низькими.

Таке зростання було забезпечене передусім завдяки посиленню ролі держави у підтримці конкурентоспроможності у міжнародній торгівлі товарами та послугами. Посилення державної участі у регулюванні фармацевтичного сектору знаходить все більше прихильників у світі, оскільки саме цей ринок є критично важливим елементом системи охорони здоров'я. Таким чином, фармацевтична галузь стає основою для ефективного забезпечення населення лікарськими засобами.

Економічна теорія і практика підтверджують необхідність балансування між державним втручанням та ринковим саморегулюванням. Уряди мають уникати надмірної регламентації, проте забезпечувати достатній рівень втручання для вирішення завдань соціального розвитку.

Аналіз світового досвіду [1, 2, 3] свідчить про ефективність державного регулювання фармацевтичного сектору за такими напрямками:

1. Стимулювання внутрішнього попиту і виробництва:

— США: податкові пільги, ціновий контроль в рамках соціальних програм, регулювання імпорту.

— Швейцарія: спрощення процедури затвердження ліків, знижене ПДВ, компенсація вартості ліків через систему медичного страхування.

— Китай: пільгове кредитування, податкові стимули, посилення якості продукції, сприяння технологічній модернізації.

— Індія: зменшення кількості препаратів з регульованими цінами, підтримка експорту, податкові пільги.

2. Кадрове забезпечення:

— Швейцарія: система грантів, координація між урядовими органами та фондами інновацій.

— Китай та Індія: розвиток фармацевтичної освіти, створення спеціалізованих навчальних закладів.

3. Підтримка наукових досліджень і розробок:

— США: державно-приватні фонди, фінансування біотехнологій з пенсійного фонду.

— Швейцарія: венчурні інвестиції, підтримка МСП у сфері фармацевтики.

— Китай: технологічний обмін, пільгове кредитування, підтримка традиційної медицини.

— Індія: фінансування до 70% вартості проєктів, зниження мит на імпорт обладнання.

4. Інфраструктурна підтримка:

— США: функціонування "торгово-наукових" організацій.

— Швейцарія: 14 центрів підтримки інновацій.

— Китай: фармацевтичні індустріальні парки.

— Індія: біотехнологічні парки.

Європейський Союз накопичив значний досвід у регулюванні фармацевтичного сектору. Ціни на рецептурні та безрецептурні препарати, що фінансуються з бюджету або страхування, підлягають суворому регулюванню. Методи поділяються на:

— Прямі: контроль прибутку, угоди з виробниками, цінова оцінка, державні націнки, контроль витрат.

— Непрямі: знижки, співфінансування, аналіз ефективності, референтне ціноутворення.

Подальший розвиток національного фармацевтичного сектору повинен ґрунтуватися на:

— активній участі в міжнародних організаціях,

— розширенні регіонального співробітництва,

— впровадженні міжнародних стандартів у сфері охорони здоров'я.

Усі заходи мають враховувати:

1. глобальні ризики,

2. необхідність захисту національних інтересів,

3. роль держави у створенні сприятливих умов для функціонування фармацевтичного ринку.

Розвиток галузі потребує створення сучасної науково-виробничої бази, що забезпечить виробництво інноваційних запатентованих препаратів. Це можливо реалізувати через розробку та впровадження національної інноваційної стратегії, яка має:

— інтегрувати Україну у світовий ринок;

— забезпечити сталий розвиток фармацевтики;

— підтримувати створення нових лікарських засобів;

— сформувати відповідну інфраструктуру, інституції та фахівців.

Додатковим стратегічним напрямом є створення інноваційних фармацевтичних кластерів, які об'єднуютимуть:

1. виробничі компанії;

2. державні та регіональні органи влади;

3. наукові установи;

4. підрядні та інфраструктурні організації;

5. ринкову інфраструктуру (логістику, страхування, дистрибуцію тощо).

Найбільш перспективними регіонами для формування таких кластерів є західні області України, зокрема Закарпаття, завдяки вигідному розташуванню та наявності виробничо-освітнього потенціалу. Регіон може стати ядром для створення міжрегіональних і транскордонних кластерів за участі Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Успішна інтеграція вітчизняного фармацевтичного ринку у глобальну систему, збереження та розвиток національної промисловості можливі лише за умов реалізації комплексної національної інноваційної стратегії та утворення інноваційних кластерів. Це забезпечить економічну безпеку, підтримку вітчизняного виробництва, розвиток регіонів і підвищення доступності якісних лікарських засобів для населення.

Література:

1. Ковтун О. І., Ситник Г. П. Світовий досвід державного регулювання фармацевтичного ринку. *Фінанси України*. 2020. № 3. С. 54—68.

2. Пашко П. В., Гузь М. В. Стан та перспективи розвитку фармацевтичної промисловості в умовах глобалізації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021. № 75. С. 183—190.

3. Міщенко В. О., Стукаленко О. В. Формування інноваційних кластерів у фармацевтичній галузі: міжнародний досвід та українські реалії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 3 (61). С. 132—139.

References:

1. Kovtun, O. I. and Sytnyk, H. P., (2020), "World experience of state regulation of the pharmaceutical market", *Finansy Ukrainy*, vol. 3, pp. 54—68.

2. Pashko, P. V. And Huz, M. V., (2021), "State and prospects of development of the pharmaceutical industry under globalization", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 75, pp. 183—190.

3. Mishchenko, V. O. and Stukalenko, O. V., (2022), "Formation of innovative clusters in the pharmaceutical industry: international experience and Ukrainian realities", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Ekonomika*, vol. 3 (61), pp. 132—139.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2025 р.